

คุณลักษณะภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในยุคลोकโลกาภิวัตน์ Leadership Characteristics of Monks in the Era of Globalization

พระศรีสัจญาณมุนี (สุมินทร์ ก่อบุญ)¹, พูนศักดิ์ กมล², สมศักดิ์ บัวอ่อน³

Phrasrisatchayanmune (Sumin Kobun)¹, Poonsak Kamol², Somsak Buaon³

วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย^{1,2,3}

Chaiyaphum Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University^{1,2,3}

Corresponding author, e-mail: buaonsomsak014 @gmail.com³

บทคัดย่อ

ความสำคัญของภาวะผู้นำ เมื่อมนุษย์เรามาอยู่ร่วมกันมากๆ จำเป็นต้องมีผู้นำ ซึ่งอยู่ในฐานะที่เป็นหัวหน้าหรือผู้ปกครอง ผู้นำจึงมีความสำคัญดุจเข็มทิศที่จำเป็นสำหรับการเดินเรือหรือคนเดินทาง และเสาเข็มที่มีความจำเป็นต่อการสร้างบ้าน อีกทั้งยังเป็นผู้สร้างหลักจริยธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมอีกด้วย

ในทางปกครองกล่าวถึงคุณลักษณะภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในยุคลोकโลกาภิวัตน์ไว้ว่ามี 4 ประการ ดังต่อไปนี้ 1. ด้านคุณลักษณะ ผู้นำควรเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ รอบรู้พระธรรมวินัยและกฎหมายบ้านเมือง เป็นผู้ที่มีความอดทนสูงกว่าบุคคลทั่วไป มีความเข้มแข็งทั้งร่างกายและจิตใจ มีรูปร่างสมบูรณ์สมส่วน และมีบุคลิกดี 2. ด้านพฤติกรรม พฤติกรรมเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของผู้นำอีกประการหนึ่งในการปกครอง เพราะถือว่าเป็นต้นแบบหรือแบบอย่างที่ยึดถือปฏิบัติ หากผู้นำมีพฤติกรรมหรือประพฤติปฏิบัติตนไปในทางที่ดีที่ชอบ ก็จะส่งผลให้ผู้ตามประพฤติปฏิบัติตามไปด้วย 3. ด้านตามสถานการณ์ ผู้นำควรมีไหวพริบบริบูรณ์ปรับเปลี่ยนวิธีการในการปกครองบริหารจัดการไปตามสถานการณ์ได้อย่างกลมกลืนเหมาะสมตามสถานการณ์นั้นๆ กล่าวคือสามารถประเมินสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ล่วงหน้า มีการวางแผนเป็นขั้นตอนแสดงออกถึงความมีภาวะความเป็นผู้นำเพื่อรับมือและแก้ไขได้ในทุกๆ สถานการณ์ 4. ด้านการเปลี่ยนแปลง ผู้นำที่ดีต้องเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ต้องเป็นคนที่มีมองเห็นภาพในอนาคตที่คนอื่นมองไม่เห็น มองเห็นโอกาสในอนาคตได้ และเมื่อมองเห็นภาพอนาคตแล้วก็ต้องสามารถกำหนดเป้าหมาย และแผนงานในการไปสู่เป้าหมายนั้นได้อย่างชัดเจนและทำได้จริง เป็นแบบอย่างความมุ่งมั่นที่จะทำงานให้สำเร็จ สามารถเปลี่ยนแปลงการปกครองและบริหารจัดการด้วยวิธีการใหม่ๆ ที่ทันสมัยและเหมาะสมอยู่ตลอดเวลา

คำสำคัญ: คุณลักษณะ, ภาวะผู้นำ, พระสงฆ์

ABSTRACT

Importance of Leadership. When we humans come together a lot. A leader is needed who is in a position of being a leader or guardian. Leaders are therefore as important as a compass necessary for navigation or travellers, and piles that are necessary for building a house He is also the creator of ethical principles in society.

In administratively, there are 4 characteristics of leadership characteristics of the monk in the era of globalization as follows: 1. Features Leaders should be knowledgeable and capable. Knowledgeable in Dhamma, discipline and laws of the country. He is a person who has higher patience than the general public. Be strong both physically and mentally has

a perfect and proportional shape and have a good personality 2. Behavioral aspect Behavior is another important element of leaders in governance. Because it is considered a role model or model that followers will follow and practice. If the leader behaves or behaves in a good and desirable way. It will cause the followers to behave accordingly as well. 3. Situational aspects Leaders should be resourceful and able to adjust their methods of governing and managing according to the situation in a harmonious and appropriate manner according to the situation. That is, be able to evaluate various situations. That will happen in advance there is a step-by-step plan to demonstrate leadership ability to cope and solve every situation. 4. Changes A good leader must be a visionary. Must be a person who can see a future that others cannot see. Can see future opportunities and when you have a vision of the future, you must be able to set goals. And the roadmap for reaching that goal is clear and realistic. Model the determination to get the job done. Able to change government and manage with new methods that is modern and appropriate at all times.

Keywords: Attribute, Leadership, Monk.

บทนำ

การปกครองคณะสงฆ์ได้มีมาแล้วตั้งแต่สมัยพุทธกาล แม้จะไม่มีการบัญญัติศัพท์คำว่า “การปกครอง” ขึ้นมาใช้ในสมัยนั้นก็ตาม แต่ก็เป็นที่รู้และเข้าใจกันโดยนัยว่าพระพุทธรูปทรงปกครองคณะสงฆ์โดยหลักธรรมาธิปไตย กล่าวคือทรงแสดงธรรมบัญญัติพระวินัย การปกครองจัดการคณะสงฆ์และการศาสนา ทรงวินิจฉัยอธิกรณ์ โดยที่พระองค์ทรงเป็นพระธรรมราชา มีพระสารีบุตรเป็นพระธรรมเสนาบดี เป็นผู้ช่วยตามที่ทรงโปรดจะให้ช่วยเหลือ พร้อมทั้งพระโมคคัลลานะและพระเถระทั้งหลายผู้เป็นสังฆมิตร (คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551: 17) ดังพระดำรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้แล เราจักบัญญัติสิกขาบทแก่ภิกษุทั้งหลาย อาศัยอำนาจประโยชน์ 10 ประการ คือ 1) เพื่อความดีแห่งสงฆ์ 2) เพื่อความสำราญแห่งสงฆ์ 3) เพื่อข่มผู้เก้อยาก 4) เพื่ออยู่สำราญแห่งภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก 5) เพื่อป้องกันอาสวะอันจักบังเกิดในปัจจุบัน 6) เพื่อกำจัดอาสวะอันจักบังเกิดในอนาคต 7) เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส 8) เพื่อความเลื่อมใสยิ่งของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว 9) เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม 10) เพื่อถือตามพระวินัย” (วิ.มหา. (ไทย) 1/39/28-29)

การปกครองคณะสงฆ์สมัยพุทธกาล มีการกล่าวถึงวัดและภิกษุผู้เป็นเจ้าของวัดไว้ในพระไตรปิฎกว่า ช่วงแรกที่พระพุทธรูปออกประกาศศาสนา ยังไม่ทรงอนุญาตที่พักอาศัยอย่างเป็นทางการแก่พระสาวก พระภิกษุที่บวชช่วงนั้นต้องพักอาศัยอยู่ตามป่า ภูเขา ถ้ำ หรือโคนต้นไม้ ต่อเมื่อมีคนมาบวชมากขึ้นจึงมีคฤหัสถ์สร้างวัดให้เป็นที่พักอาศัยประจำ วัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนาชื่อวัดเวฬุวัน ตั้งชื่อตามอุทยานหลวงของพระเจ้าพิมพิสารผู้เป็นเจ้าของวัดและภิกษุเรียกว่า อารามบ้าง อาวาสบ้าง วิหารบ้าง มีลักษณะคล้ายอาศรมของดาบส ฤๅษี หรือชฎิล (วิ.มหา. (ไทย) 7/3/181-182)

หลังจากพระพุทธรูปปรินิพพานแล้ว พระพุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้าสู่ประเทศไทยซึ่งในขณะนั้นเรียกว่า “ดินแดนสุวรรณภูมิ” เมื่อประมาณ พ.ศ. 236 โดยในสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราชได้มีการส่งสมณทูตสายที่ 9 จำนวน 2 รูป คือ พระอัครเถระกับพระโสณเถระ เข้ามาประกาศพระพุทธศาสนาเป็นผลให้ประชาชนส่วนใหญ่ในดินแดนแถบนี้ เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาและ

เจริญรุ่งเรืองมาตามลำดับ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552: 83) จนถึงในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงถวายอำนาจรัฐช่วยจัดระบบการปกครองสงฆ์ขึ้นเป็นครั้งแรก ด้วยการที่ทรงตราพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ กล่าวคือทรงตราขึ้นในสมัยที่ราชอาณาจักรปกครองด้วยระบอบราชาธิปไตย อยู่ในระยะกำลังปรับปรุงบ้านเมือง และเป็นระยะที่ห่างจากสมเด็จพระสังฆราช เรียกว่าพระราชบัญญัติฉบับนี้ว่า “พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ รัตนโกสินทร์ ศก 121” ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ได้ทรงตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 โดยยกเลิกฉบับแรกนั้น ก็เพื่อจัดระบบการปกครองคณะสงฆ์ใหม่ให้มีรูปแบบคล้ายกับการปกครองของฝ่ายราชอาณาจักร ในเวลาต่อมาได้มีการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ซึ่งพระราชบัญญัติฉบับนี้ตราขึ้นตามนโยบายหรือความต้องการของรัฐบาลในสมัยนั้น และคำว่า “พระสังฆาธิการ” ผู้ปกครองสงฆ์ก็ได้เกิดขึ้น (พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505, 2505: 29-31)

ฉะนั้น คุณลักษณะภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการจะต้องเกิดจากความตระหนักรู้ในพระธรรมวินัย เป็นผู้เข้าใจตนเองฝึกฝนตนเอง และต้องเข้าใจสภาพความเปลี่ยนแปลงของโลก ไม่ว่าจะเป็นปัญหาด้านการเมืองการปกครอง ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านการศึกษา ด้านคุณธรรมจริยธรรม และเจ้าอาวาสต้องเข้าใจในวิถีความเป็นอยู่ของประชาชนส่วนใหญ่ที่มีปัญหาความยากจนและการว่างงาน การแข่งขันทางด้านเศรษฐกิจในประเทศและต่างประเทศมีมากขึ้น การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันในสังคมลดน้อยลงเห็นได้ชัด (พระราชพุทธิญาณวงศ์, 2540: 230) พระสังฆาธิการหรือเจ้าอาวาสจึงควรเป็นแบบอย่างที่ดีมีภาวะความเป็นผู้นำ เป็นที่พึ่งพิงให้กับประชาชนได้อย่างสนิทใจ

จะเห็นได้ว่า คุณลักษณะภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในยุคโลกาภิวัตน์เป็นสิ่งหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชน สังคม และประเทศชาติ ผู้เขียนจึงสนใจศึกษาคุณลักษณะภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในยุคโลกาภิวัตน์เพื่อพัฒนาส่งเสริมสนับสนุนคุณลักษณะผู้นำที่ควรจะมี ควรจะเป็นหรือควรประพฤติปฏิบัติเพื่อจะได้เป็นแบบอย่างที่ดี ในการพัฒนาด้าน ชุมชน สังคม และประเทศชาติต่อไป

ประวัติความเป็นมาของผู้นำในอุลughขาดกและในมหาสุตโสมขาดก

ประวัติความเป็นมาของผู้นำ ในอุลughขาดกได้แสดงให้เห็นว่า รัฐหรือบ้านเมืองเกิดขึ้นมาได้เพราะประชาชนได้คัดเลือกกษัตริย์หรือผู้นำของพวกเขา โดยพิจารณาจากบุคคลผู้มีรูปร่างหน้าตาดี ผิวพรรณงามดังต่อไปนี้ ในครั้งปฐมกับ ประชาชนประชุมกันคัดเลือกบุคคลผู้หนึ่ง ซึ่งมีรูปร่างสมบูรณ์ มีมารยาทงดงาม บริบูรณ์ด้วยอาการทั้งปวงให้เป็นพระราชอาของพวกตน ขาดกนี้เล่าต่อไปอีกว่า ฝ่ายสัตว์ 4 เท้าก็ประชุมกันตั้งราชสีห์ให้เป็นพระราชอา พวกปลาในมหาสมุทรได้ตั้งปลาอานนท์ให้เป็นพระราชอา เมื่อมาถึงหมู่คน ไม่มีพระราชอา นกตัวหนึ่งได้เสนอนกเค้าให้เป็นพระราชอา แต่กาคตัวหนึ่งคัดค้านว่า “หน้าของนกเค้าผู้ยังไม่โกรธ ยังเป็นเช่นนี้ก่อน เมื่อเขาโกรธ หน้าจักเป็นเช่นไร นกเค้าตัวนี้ เมื่อโกรธแล้วหันมาดูพวกเราจักแตกตื่นกันเหมือนเกลือกที่ใส่ในกระเบื้องร้อน ฉะนั้น การตั้งนกเค้านี้ให้เป็นพระราชอา ข้าพเจ้าไม่พอใจเลย” กาคเมื่อคัดค้านแล้วบินร้องไปในอากาศว่า “ข้าพเจ้าไม่พอใจ ข้าพเจ้าไม่พอใจ” ฝ่ายนกเค้าก็บินขึ้นไล่ติดตามกาคนั้นไป นับแต่นั้นมากากกับนกเค้าจึงได้ผูกเวรกันและกัน หมู่คนจึงตั้งหงส์ทองให้เป็นพระราชอา

ดังนั้น คุณลักษณะทางกายภาพ คือ คุณลักษณะภายนอก ซึ่งถือว่าเป็นคุณสมบัติที่สำคัญประการหนึ่งของพระราชอา ผู้ปกครองหรือผู้นำ เป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดอำนาจประการหนึ่ง ผู้นำหรือผู้ปกครองที่มีบุคลิกดีย่อมส่งผลทางด้านจิตวิทยาได้เป็นอย่างมาก คือ จะทำให้ผู้ที่พบเห็นหรือผู้ใต้บังคับบัญชาเกิดความรู้สึกยกย่องชื่นชม เพราะลักษณะทางกายภาพของผู้นำเป็นส่วนหนึ่งในการ

สร้างบารมีของผู้นำเอง ส่วนผู้ที่มีลักษณะทางกายภาพไม่สง่าผ่าเผย ไม่สวยงาม ถึงแม้จะมีอำนาจมาก แต่ก็ไม่ใช่ที่สะดุดตาของประชาชนหรือผู้ที่พบเห็นเท่ากับผู้นำที่มีลักษณะทางกายภาพที่ดี

ประวัติความเป็นมาของผู้นำ ในมหาสุตโสมชาดกซึ่งเป็นเรื่องคาบเกี่ยวกับอุลughชาดกได้แสดงให้เห็นว่า ในอดีตกาล มหาสมุทรแห่งหนึ่งมีปลาใหญ่อยู่ 6 ตัว คือ 1) อานนท์ 2) อุปนนท์ 3) อัชโณหาร ปลาใหญ่ทั้ง 3 ตัวนี้ยาว 500 โยชน์ 4) ติมิงคละ 5) ติมิริมิงคละ 6) มหาตมิริมิงคละ ปลาใหญ่ทั้ง 3 ตัวนี้ยาว 1,000 โยชน์ ปลาใหญ่ทั้ง 6 ตัวกินหินและสาหร่ายเป็นอาหาร ผูกปลาในมหาสมุทรปรึกษากันว่าสัตว์ 2 เท้า สัตว์ 4 เท้า มีพระราชา แต่พวกเรายังไม่มีพระราชา จึงได้คัดเลือกปลาอานนท์เป็นพระราชาย่างเป็นเอกฉันท แต่ขึ้นมา ปลาเหล่านั้นก็ไปบำรุงปลาอานนท์นั้นตลอดเวลาเช้าและเวลาเย็น อยู่มาวันหนึ่ง ปลาอานนท์กินหินและสาหร่ายอยู่ ณ ภูเขาแห่งหนึ่ง กินปลาตัวหนึ่งโดยไม่รู้สีกว่าเป็นปลา สำคัญว่าเป็นสาหร่าย เนื้อปลานั้นแผ่ไปทั่วสระ จึงคิดว่านี่อะไรช่างอร่อยเหลือเกิน คายออกดูเห็นเป็นชิ้นปลา จึงคิดต่อไปว่า พวกปลามาสู่ที่บำรุงของเราทั้งเวลาเช้าเวลาเย็น เวลากลับไปจะกิน 1 ตัว หรือ 2 ตัว โดยจักจับกินตัวที่ไค้งค่านับเราหลังที่สุด พวกปลารอหยลล จึงคิดกันว่า ภัยจากไหนเกิดขึ้นแก่ญาติของเรา ปลาฉลามตัวหนึ่งได้แฝงตัวอยู่ในหูลของปลาอานนท์ เห็นการกระทำเช่นนั้นจึงไปบอกแก่พวกของตน ผูกปลาดกใจพากันหนีไปหมด แต่นั้นมา ปลาอานนท์ไม่ได้กินอาหาร จึงเกิดความหิวเหี่ยวหาปลา เห็นภูเขาสูงหนึ่ง คิดว่า ผูกปลาจะหลบอาศัยที่ภูเขา จึงเอาหางและหัวโอบภูเขาทั้ง 2 ข้าง เห็นหางของตนสำคัญว่าเป็นปลาอื่น จึงสุมหางเคี้ยวกินเสียอย่างเอร็ดอร่อย เกิดทุกขเวทนา ผูกปลาได้กลิ่นเลือดจึงตั้งกินตลอดถึงศีระ ปลาอานนท์จึงตายในที่นั้น กองกระดูกได้เป็นเหมือนภูเขาใหญ่ (เสถียร ทังทองมะดัน, 2560: 4-5)

จะเห็นได้ว่า ในอุลughชาดกและในมหาสุตโสมชาดก กล่าวถึง คุณลักษณะทางกายภาพ คือ คุณลักษณะภายนอก ซึ่งถือกันว่าเป็นคุณสมบัติที่สำคัญประการหนึ่งของผู้ปกครองหรือผู้นำ เป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดอำนาจประการหนึ่ง ผู้นำหรือผู้ปกครองที่มีบุคลิกดีย่อมส่งผลทางด้านจิตวิทยาได้เป็นอย่างมาก ก็จริง แต่ถ้าหากผู้ปกครองหรือผู้นำขาดซึ่งคุณธรรมจริยธรรมในการปกครองเสียแล้ว การปกครองย่อมเกิดปัญหาได้อย่างแน่นอน ทั้งยังจะสร้างความเดือดร้อนให้กับผู้อื่นอีกด้วย

ประวัติความเป็นมาของภาวะผู้นำในอัครัญญสูตรและจกัถวัตติสูตร

จากการศึกษาคัมภีร์พระพุทธศาสนาจะพบว่า มีการกล่าวถึงความสำคัญของภาวะผู้นำที่ปรากฏในพระสูตรสำคัญๆ ซึ่งเราสามารถนำมาพิจารณาได้ดังต่อไปนี้ คือ อัครัญญสูตร กล่าวถึงกำเนิดของมนุษย์และสังคม พร้อมทั้งแสดงถึงความสัมพันธ์ของคนในสังคมหรือรัฐ และในอัครัญญสูตรทางพระพุทธศาสนาเชื่อว่า “รัฐ” เกิดจากความสมัครใจของมนุษย์ เริ่มแรกสังคมยังอยู่ในวงแคบมนุษย์อยู่กันอย่างมีความสุข พอสังคมขยายวงกว้างออกไปความสับสนวุ่นวายเกิดขึ้น ที่เคยอยู่กันอย่างมีความสุขก็หาความสุขมิได้อีกต่อไป เพราะมีความขัดแย้งการทะเลาะวิวาทและการเอาเปรียบกันในหมู่มนุษย์ เป็นเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดความจำเป็นต้องมีผู้นำและผู้ตาม ที่จะต้องร่วมมือกันยินยอมยกสิทธิที่ตนมีอยู่ให้แก่ “มหาชนสมมติ” เป็นผู้ใช้อำนาจนั้น กษัตริย์ก็ดี ราชาก็ดี ล้วนแต่เกิดจากการยอมรับของประชาชนเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนเองทั้งสิ้น (ที.ปา. (ไทย) 11/103/96)

ในจกัถวัตติสูตรว่าด้วยพระเจ้าจักรพรรดิ กล่าวถึงการมีตนเป็นเกาะและมีตนเป็นที่พึ่ง อาณาจักรในสมัยพระเจ้าจักรพรรดิทัพเหนมินจกัถวัตติอนประเสริฐผู้ทรงธรรมครองราชย์โดยธรรมทรงเป็นใหญ่ในแผ่นดินมีมหาสมุทรทั้งสี่เป็นขอบเขต ทรงได้รับชัยชนะมีราชอาณาจักมั่งคั่งสมบูรณ์ด้วยแก้ว 7 ประการ ได้แก่ จักรแก้ว ข้างแก้ว ม้าแก้ว มณีแก้ว นางแก้ว คหบดีแก้ว ปริณายกแก้ว มีพระราชโอรส

มากกว่า 1,000 องค์ ซึ่งล้วนแต่กล้าหาญ มีรูปทรงสมเป็นวีรกษัตริย์ สามารถย่ำยีราชศัตรูได้ พระองค์ทรงชนะโดยธรรม ไม่ต้องใช้อาวุธ ไม่ต้องใช้ศาสตรา ครอบครองแผ่นดินนี้มีสาครเป็นขอบเขต ผลที่เกิดขึ้นจากอานุภาพของจักรแก้ว การเคลื่อนถอยของจักรแก้ว ความเป็นไปในสังคมสมัยอินทนาทนา สมาชิกในสังคมนั้นมีความประพฤติธรรมเป็นเหตุให้เกิดความเสื่อมมีอายุ เป็นต้น เงื่อนไขกำหนดอายุไขย 100 ปี การงดเว้นอกุศลกรรมบถ 10 ทำให้อายุยืน ปรากฏการณ์ในพระเจ้าจักรพรรดิสังขะและการเสด็จอุบัติขึ้นแห่งพระพุทธเจ้าพระนามว่าเมตไตรยตามเงื่อนไขที่ทำให้อายุยืน เป็นต้น

จักกวัตติสูตร ได้แสดงความสัมพันธ์ของผู้นำ ภาวะผู้นำ และสมาชิกในสังคมตามเงื่อนไขสำคัญ คือ การประพฤติธรรมจะยังผลให้เกิดความดีงามทั้งผู้นำ และสมาชิกของสังคม ความดีงามมีความเป็นอยู่ที่ดี กล่าวคือสมาชิกในสังคมมีพละทานมัยดี อายุยืน ความผาสุกของบ้านเมืองนี้ขึ้นกับความสัมพันธ์ของผู้นำและสมาชิกในสังคมและรัฐนั้นๆ คุณธรรมของผู้นำและการปฏิบัติธรรมของมวลสมาชิก ถือเป็นหลักสำคัญที่ยังผลให้เกิดความดีงามทั้งผู้นำและความวัฒนาสถาพรของอาณาจักร ดังข้อความว่า “ลูกเอ๋ย ถ้าเช่นนั้น จงอาศัยธรรมเท่านั้น สักการะธรรม เคารพธรรม นับถือธรรม บูชาธรรม นอบน้อมธรรม มีธรรมเป็นธงชัย มีธรรมเป็นยอด มีธรรมเป็นใหญ่ จงจัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองชนภายใน กำลังพล พวกกษัตริย์ผู้ตามเสด็จ พราหมณ์และคหบดี ชาวนิคมและชาวชนบทสมณะพราหมณ์ สัตว์จำพวกเนื้อและนกโดยธรรม การกระทำสิ่งที่ผิดแบบแผน อย่าได้เป็นไปในแคว้นของลูก อนึ่ง บุคคลเหล่าใดในแคว้นของลูกไม่มีทรัพย์ ลูกพึงให้ทรัพย์แก่บุคคลเหล่านั้นด้วยอนึ่ง สมณะพราหมณ์เหล่าใดในแคว้นของลูกเว้นขาดจากความมัวเมาและความประมาท ตั้งมั่นอยู่ในขันติ (ความอดทน) และโสรัจจะ (ความเสถียร) ผิดตน สงบตน ให้ตนดับกิเลสอยู่แต่ผู้เดียว ลูกพึงเข้าไปหาสมณะพราหมณ์เหล่านั้น ตามกาลอันควรแล้วไต่ถามสอบถามว่า “ท่านขอรับ อะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศล อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ อะไรควรเกี่ยวข้อง อะไรไม่ควรเกี่ยวข้อง อะไรที่ข้าพเจ้าทำอยู่พึงเป็นไปเพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์ตลอดกาลนานหรือว่าอะไรที่ข้าพเจ้าทำอยู่พึงเป็นไปเพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขตลอดกาลนาน” ครั้นลูกได้ฟังจากสมณะพราหมณ์ เหล่านั้นแล้ว สิ่งใดเป็นอกุศลพึงละเว้นสิ่งนั้น สิ่งใดเป็นกุศล พึงยึดถือประพฤติ สิ่งนั้นให้มั่น ลูกเอ๋ย จักรวรรดิวัตรอันประเสริฐนั้นเป็นอย่างนี้ กษัตราธิราชผู้ได้รับมูรธาภิเษกแล้วรับสนองพระดำรัสของพระราชอุชิแล้ว ทรงประพฤติจักรวรรดิอันประเสริฐ เมื่อท้าวเธอทรงประพฤติจักรวรรดิวัตรอันประเสริฐอยู่สนานพระเศียรในวันอุโบสถ 15 ค่ำ รักษาอุโบสถ ประทับอยู่ชั้นบนปราสาทหลังงาม ปรากฏจักรแก้วอันเป็นทิพย์ ซึ่งมีค่า 1,000 ชี มีกมมิตุมและมีส่วนประกอบครบทุกอย่าง เมื่อกษัตราธิราชผู้ได้รับมูรธาภิเษกแล้วทอดพระเนตรแล้วทรงดำริว่า “เราได้ฟังเรื่องนี้มาว่ากษัตราธิราชพระองค์ใด ผู้ได้รับมูรธาภิเษกแล้วทรงสนานพระเศียรในวันอุโบสถ 15 ค่ำ รักษาอุโบสถ ประทับอยู่ชั้นบนปราสาทหลังงาม จักปรากฏจักรแก้วอันเป็นทิพย์ซึ่งมีค่า 1,000 ชี มีกมมิตุมและมีส่วนประกอบครบทุกอย่าง กษัตราธิราชพระองค์นั้นย่อมเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ” เราเป็นพระเจ้าจักรพรรดิกระมัง”

เพื่อความเป็นพระจักรพรรดิตามหลักจักกวัตติวัตร เป็นหน้าที่ของผู้นำในฐานะผู้ปกครองบริหารอาณาจักรให้เกิดความเจริญรุ่งเรือง 4 ประการ คือ

1) การตั้งตนอยู่ในธรรมและการรักษาคุ้มครองป้องกันอันชอบธรรม สร้างความชอบธรรมแก่ชนทุกหมู่เหล่าในแผ่นดิน ได้แก่ บริวารในปกครอง คือ พระมเหสี โอรส ธิดา ข้าราชการและสมาชิกภายใต้รัฐาภิบาล ได้แก่ ชนทุกหมู่เหล่าชาวบ้านชนชั้นต่างๆ ตลอดจนพระสงฆ์บรรพชิตผู้ทรงคุณธรรม แม้กระทั่งสัตว์ทั้งหลาย

2) การจัดให้มีการป้องกันปราบปรามการทำความผิด ผู้นำจะจัดการมิให้มีการกระทำความผิดความชั่วร้ายเดือดร้อนขึ้นในบ้านเมือง

3) การกระจายรายได้ (ธนาอุปทาน) ผู้นำให้มีการปันทรัพย์สินเฉลี่ยให้แก่ชนผู้ไร้ทรัพย์สินให้มีความยากไร้ในอาณาจักร

4) การแสวงหาปัญญาและคุณธรรม (สมณพราหมณปริบญา) ผู้นำจะต้องหมั่นศึกษา สอบถามปัญหา กับสมณะพราหมณ์ นั่นคือการมีคณะที่ปรึกษาซึ่งเป็นนักปราชญ์ ผู้มีคุณธรรมเพื่อช่วยงานกิจการบริหารราชอาณาจักรให้เกิดความเจริญก้าวหน้า (ที.ม. (ไทย) 10/216/165)

จะเห็นได้ว่า คุณลักษณะภาวะผู้นำในฐานะเป็นผู้บริหารหรือผู้ปกครองราชอาณาจักรมีส่วนสำคัญในการสร้างสรรค์ความเจริญรุ่งเรืองแก่อาณาจักร และยังให้เกิดความผาสุกแก่สมาชิกหรือประชาชนในอาณาเขต จุดสำคัญที่แสดงถึงภาวะความเป็นผู้นำ กล่าวคือการให้ทานการเฉลี่ยแบ่งปันทรัพย์สินให้แก่ผู้ยากไร้ และดูแลความประพฤติของสมาชิกในเขตแดน สิ่งที่ต้องคำนึงถึงอย่างมาก คือ ความเป็นอยู่สุขสบาย หรือความมั่งคั่งของสมาชิกในราชอาณาจักรนั้น มิใช่เป้าหมายสำคัญของความรุ่งเรืองของรัฐ แต่ความเป็นอยู่ตามธรรม คือ ความเป็นอยู่สุขสงบนั้นมีรากฐานมาจากความมีภาวะผู้นำที่ดี คือ มีศีลธรรมที่ด้นั่นเอง

ความหมายของภาวะผู้นำ

การทำความเข้าใจเกี่ยวกับภาวะผู้นำในปัจจุบันนี้ ได้มีนักวิชาการหลายท่านทั้งในประเทศและต่างประเทศ อีกทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวกับภาวะผู้นำนั้นก็มีจำนวนมาก เพราะเหตุที่นักวิชาการ เหล่านั้นเห็นความสำคัญของภาวะผู้นำในองค์การเพราะภาวะผู้นำเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกมาในรูปแบบต่างๆ กัน ผ่านทางร่างกายและวาจา ในความเป็นจริงผู้นำอาจจะไม่ใช่บุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งในองค์การก็ได้ แต่อาจหมายถึงบุคคลอื่นที่มีอิทธิพลต่อผู้อื่น ดังนั้น ความหมายของภาวะผู้นำจึงได้ครอบคลุมถึงผู้นำในระดับต่างๆ ขององค์การทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ผู้นำ (Leaders) จึงมีความหมายกว้างขวางมาก ทำให้การให้คำนิยามแตกต่างกันไป จากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน และจากนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของผู้นำ (Leader) ไว้ ซึ่งสรุปได้ดังต่อไปนี้

จากพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2556: 784) คำว่า “ภาวะผู้นำ” เป็นคำผสมระหว่างคำว่า “ภาวะ” กับ “ผู้นำ” ไม่ได้บัญญัติคำว่า “ภาวะผู้นำ” แต่บัญญัติว่า “ภาวะ” เป็นคำนาม แปลว่า “ความมี หรือความเป็น หรือ ความปรากฏ” ส่วนคำว่า “ผู้นำ” ไม่ได้บัญญัติไว้ในพจนานุกรมโดยตรง แต่มีคำที่ใกล้เคียงกันมาก คือ คำว่า “หัวหน้า” เป็นคำนาม แปลว่า “ผู้ใหญ่ในหมู่หนึ่งๆ” และที่บัญญัติไว้ อีกคำหนึ่ง คือ “ผู้จัดการ” เป็นคำนาม แปลว่า “บุคคลที่มีหน้าที่บริหารและควบคุมดูแลกิจการ” เมื่อพิจารณาจากรากศัพท์ที่กล่าวไปแล้วพอสรุปได้ว่า ภาวะผู้นำ หมายถึง ความเป็นหัวหน้าของกลุ่มหนึ่ง ส่วนนักวิชาการได้ให้ความหมายของคำว่า “ภาวะผู้นำ” ไว้หลายท่านดังนี้

1. ภาวะผู้นำจึงเป็นสิ่งสำคัญของผู้นำที่จะทำให้องค์กรประสบความสำเร็จ องค์ประกอบที่จะช่วยให้ผู้นำมีความสามารถในการนำ ประกอบด้วย ด้านคุณลักษณะ อำนาจ และพฤติกรรม และภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารและความพร้อมสำหรับการเปลี่ยนแปลงของบุคลากรชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงองค์การในรูปแบบใดก็ตามให้ประสบความสำเร็จได้นั้น องค์การต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาความสามารถให้กับบุคลากรซึ่งเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดขององค์การ (จุฑาทิพย์ สุจริตกุล, 2562: 932).

2. ภาวะผู้นำ เป็นการใช้อิทธิพลต่อบุคคลอื่นในการ สร้างสรรค์หรือปลูกฝังศรัทธาความกลมเกลียวความร่วมมือร่วมใจให้เกิดขึ้นในระหว่างผู้ร่วมงาน หรือผู้ตามทั้งนี้เพื่อให้การปฏิบัติงานเป็นไปใน

ทิศทางที่ผู้นำหรือผู้บริหารต้องการ อันเป็นไปตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายขององค์กร (ปรัชญา ภักดีชุมพล และคณะ, 2563: 29)

3. ภาวะผู้นำ คือ กระบวนการที่ผู้นำใช้อิทธิพลหรืออำนาจที่ตนมีอยู่ในการชักนำหรือโน้มน้าวให้ผู้ใต้บังคับบัญชาภายในองค์กร หรือในกลุ่มคนในสถานการณ์ต่างๆ เพื่อให้สมาชิกของกลุ่มได้ปฏิบัติหน้าที่ของตนเอง อย่างมีประสิทธิภาพที่สุด ให้บรรลุเป้าหมายขององค์กร (รัฐพล ฤทธิธรรม และโพชนม์ จันทร์โพธิ์, 2564: 22)

4. ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Transformational leadership) เป็นกระบวนการที่ผู้นำมีอิทธิพลต่อผู้ร่วมงานและผู้ตามโดยเปลี่ยนแปลงความพยายามของผู้ร่วมงานและผู้ตามให้ สูงขึ้นกว่าความพยายามที่คาดหวัง พัฒนาความสามารถของผู้ร่วมงานและผู้ตามไปสู่ระดับที่ สูงขึ้นและศักยภาพมากขึ้น ทำให้เกิดการตระหนักรู้ในการกิจและวิสัยทัศน์ของทีมและขององค์กร (สุเมธ บุญมะยา, 2564: 21)

5. ภาวะความเป็นผู้นำ (Leadership) นับว่ามีความสำคัญอย่างมาก เพื่อที่จะทำให้องค์กรพร้อมรับกับการ เปลี่ยนแปลง (Change) ซึ่งเกิดขึ้นอย่างรุนแรงมากในขณะนี้ นิยาม “ผู้นำ” ในด้านต่างๆ มีมากมาย หลากหลายทฤษฎีขึ้นอยู่กับว่าใครจะชอบแบบไหน และแต่ละคนนั้นก็จะมี Style ของความเป็นผู้นำที่แตกต่างกัน ดังนั้น สถานการณ์ที่แตกต่างกัน ความเป็นผู้นำก็อาจแตกต่างกันไป (จักรี จารุเมธีญาณ และพระณัด วฑฒโน, 2561: 529)

จะเห็นได้ว่า ความหมายของคำว่า “ภาวะผู้นำ” ดังกล่าวข้างต้นพอสรุปได้ว่า ภาวะผู้นำ คือ คุณลักษณะ บุคลิกภาพ พฤติกรรม ภาวะการณ์แก้ไขสถานการณ์ และการกล้าตัดสินใจเปลี่ยนแปลงในด้านบวกที่ผู้นำแสดงออกในรูปของกระบวนการความสามารถหรือกิจกรรมซึ่งก่อให้เกิดอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคลอื่นโดยที่บุคคลอื่นจะคล้อยตามหรือปฏิบัติตามผู้นำ เพื่อให้การดำเนินการบรรลุวัตถุประสงค์ในสถานการณ์ใด สถานการณ์หนึ่ง หรือเป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ภาวะผู้นำจะมีมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับประสบการณ์และการฝึกฝนของแต่ละบุคคล อุปนิสัยส่วนตัวความสามารถพิเศษเฉพาะตน ตลอดจนแนวคิดความมุ่งมั่นจริงจัง ความเสียสละในการบริการสาธารณะที่มีต่อชุมชน องค์กรต่างๆ เพื่อให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่วางเอาไว้

ความสำคัญของภาวะผู้นำ

ภาวะผู้นำมีความสำคัญและจำเป็นมากต่อการปกครอง เพราะเป็นตัวชี้วัดบ่งบอกถึงความเจริญ หรือเสื่อมลงของชุมชนนั้นๆ ได้เป็นอย่างดี ดังมีคำของนักปราชญ์กล่าวเอาไว้ว่า ผูกสัตว์ต้องต้อนฝูงคนต้องนำ เพราะฉะนั้น การที่มนุษย์เรานั้นมีการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนจำนวนมาก จำเป็นที่จะต้องมีความผู้นำผู้ปกครอง เพื่อความอยู่รอดของกลุ่มประชาชน สังคมและประเทศชาติ ผู้นำจึงอยู่ในฐานะที่เป็นหัวหน้าหรือผู้บริหาร ผู้นำจึงมีความสำคัญดุจเข็มทิศที่จำเป็นสำหรับคนเดินทาง และเสาเข็มที่มีความจำเป็นต่อการสร้างตึกหรือสร้างบ้าน ประการสำคัญยังเป็นแบบอย่างผู้สร้างหลักศีลธรรม จริยธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมด้วย ผู้นำเปรียบเสมือนเป็นหลักชัยของชุมชน สังคมประเทศชาติผู้นำ คือ ผู้รักษาทั้งแผ่นดินและทรัพย์สิน ซึ่งหากต้องการทราบถึงความเจริญรุ่งเรืองของชุมชนหรือหน่วยงานต่างๆ แล้ว เช่น โรงเรียน หมู่บ้าน หรือแม้แต่ตัวตึก ก็ต้องดูผู้นำเป็นหลักใหญ่ นอกจากนั้นหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ มีภารกิจที่ต้องมีผู้รับผิดชอบในด้านต่างๆ จึงจำเป็นที่จะต้องมีความผู้นำเพื่อช่วยรับภาระดูแล ชี้นำสร้างขวัญและกำลังใจให้เกิดขึ้นแก่ผู้ใต้การปกครองผู้อยู่ในการบังคับบัญชาและสิ่งสำคัญผู้นำต้องมีความวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล มีภาวะความเป็นผู้นำสูง เช่น มีความอดทน เกลี้ยกล่อมกล้าตัดสินใจในเรื่องที่ต้องขอขอบพระคุณหรือซึ่งความยุติธรรมในสังคม เป็นต้น ในพระพุทธศาสนาเองก็ได้มีการกล่าวถึงความสำคัญของผู้นำไว้

เช่นกัน ในอัครัญญสูตร (ที.ปา. (ไทย) 11/130/96) ที่ได้กล่าวถึงความสำคัญของผู้นำไว้ว่า สัตว์เหล่านั้นเข้าไปหาทำนุรูปงาม นาดูกว่า นาลี้อมใสกว่า นาลี้อมขาวกว่า แล้วจึงกล่าวดังนี้ว่า “มาเถิดท่านผู้เจริญ ขอท่านจงว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าว จงติเตียนผู้ที่ควรติเตียน จงขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่โดยชอบเถิด” แต่ถ้าหากจะมองไปถึงการปกครองบริหารในคณะสงฆ์ พระพุทธองค์ไม่ทรงให้ความสำคัญกับผู้นำหรือผู้ปกครองมากนัก นอกเสียจากธรรมเนียมเท่านั้น ดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสกับพระอานนท์ว่า “ธรรมเนียมที่เราบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไปแล้ว ก็จักเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย” (ที.ม. (ไทย) 10/216/165) ความสำคัญของผู้นำเนื่องจากขอบเขตของการเป็นผู้นำนั้นกว้างขวางมากซึ่งตามความคิดเห็น ของบุคคลโดยทั่วไป มักจะหมายถึงบุคคลที่ทำหน้าที่เป็นผู้บังคับบัญชาหรือหัวหน้างาน นักการศึกษา นักบริหาร นักวิชาการ และผู้ทรงคุณวุฒิต่างก็ให้คำจำกัดความหรืออธิบายความหมายของผู้นำไว้หลายลักษณะ ทั้งลักษณะของการเกิดผู้นำ ผู้นำในทางปฏิบัติ ผู้นำในแง่ของการมีบทบาทหรือการใช้อำนาจอิทธิพล ผู้นำในด้านรับผิดชอบ ผู้ศึกษาจึงรวบรวมและ สรุปความคิดเห็นอันเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมผู้นำ ดังต่อไปนี้

ผู้นำ คือ ผู้ที่สามารถนำพาทีมให้บรรลุวัตถุประสงค์การทำงาน และตอบสนองความต้องการของลูกทีมให้ได้ ดังนั้น ผู้นำจึงจำเป็นต้องมีบทบาทหน้าที่ที่แตกต่างจากลูกทีมคนอื่นๆ ความหมายของคำว่าบทบาท ได้แก่ พฤติกรรมที่บุคคลแสดงออกตามที่สังคมหรือองค์การกำหนดให้ในการปฏิบัติหน้าที่ บุคคลจึงแสดงบทบาทที่ถูกกำหนดนั้น บางคนอาจไม่กระทำตามบทบาทนั้นๆ ก็ได้ ซึ่งผลกระทบทางสังคมจะมีต่อมาในลักษณะใดลักษณะหนึ่งเสมอ ผู้นำ หมายถึง บุคคลผู้ใช้อิทธิพลโดยผ่านกระบวนการต่างๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามที่ต้องการ (นฤมล เพ็ญสิริวรรณ, 2561: 121) ทั้งนี้ต้องอาศัยความร่วมมือจากบุคคลอื่นด้วย

ภาวะผู้นำ คือ ความตั้งใจและความพยายามของผู้นำในการแสวงหาทางออกที่จะส่งเสริมสนับสนุนผู้ร่วมงานให้มีความก้าวหน้าทำผลงานให้บรรลุเป้าหมาย ประกอบด้วยสิ่งสำคัญ 2 ประการ คือ 1) มีความชัดเจน ความสอดคล้อง โดยการชี้แจงอธิบายจุดประสงค์ในเป้าหมายแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจน เพื่อให้การปฏิบัติงานเป็นไปในทิศทางเดียวกันทุกฝ่ายงาน 2) มีความไว้วางใจ โดยผู้นำสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ผู้ร่วมงานในการกล้าตัดสินใจปัญหา ให้ความช่วยเหลือรับฟังปัญหา (วิมลพรรณ ช่างคิด, 2560: 9)

จะเห็นได้ว่า ความสำคัญของภาวะผู้นำ เมื่อมนุษย์เรามาอยู่ร่วมกันมากๆ จำเป็นต้องมีผู้นำ ซึ่งอยู่ในฐานะที่เป็นหัวหน้าหรือผู้ปกครอง ผู้นำจึงมีความสำคัญดุจเข็มทิศที่จำเป็นสำหรับการเดินเรือหรือคนเดินทาง และเสาเข็มที่มีความจำเป็นต่อการสร้างบ้าน อีกทั้งยังเป็นผู้สร้างหลักจริยธรรมให้ เกิดขึ้นในสังคม ผู้นำเสมือนหนึ่งเป็นหลักชัยของประเทศชาติ ผู้นำ คือ ผู้รักษาทั้งแผ่นดินทรัพย์สินและชีวิตของประชาชน ดังนั้น ผู้นำจึงจำเป็นต้องมีบทบาทหน้าที่ที่แตกต่างจากลูกทีมคนอื่นๆ ความหมายของคำว่าบทบาท ได้แก่ พฤติกรรมที่บุคคลแสดงออกตามที่สังคมหรือองค์การกำหนดให้

ประเภทของภาวะผู้นำ

ประเภทและคุณสมบัติของผู้นำ นักสังคมวิทยาได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะของผู้นำเอาไว้ว่า ลักษณะของผู้นำจะเป็นแบบใดนั้น ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ของสังคมในแต่ละแห่งเป็นตัวกำหนด เพราะผู้นำ คือ บุคคลธรรมดาที่ได้รับการยอมรับจากมติของมหาชน จึงปรับปรุงตนเองให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ส่วนนักจิตวิทยาได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะของผู้นำเอาไว้ว่า ลักษณะของผู้นำขึ้นอยู่กับโครงสร้างของสังคม ความแตกต่างของลักษณะสังคมจะเป็นเครื่องกำหนด

ความแตกต่างของลักษณะผู้นำแต่ละประเภท สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์ ได้สรุปและแบ่งการศึกษาทฤษฎีภาวะผู้นำออกเป็น 4 ด้าน ดังต่อไปนี้

1. **ทฤษฎีคุณลักษณะของผู้นำ** ผู้นำ มีคุณลักษณะสำคัญ 6 ประการ คือ มีพลังมีความทะเยอทะยาน, มีความปรารถนาที่จะนำผู้อื่น, มีความซื่อสัตย์มีจริยธรรม, มีความเชื่อมั่นในตนเอง, มีความฉลาดเฉลียว, มีความรอบรู้ในงาน

2. **ทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงพฤติกรรม** ภาวะผู้นำได้เปลี่ยนจากทฤษฎีคุณลักษณะมาเป็นสิ่งที่มุ่งเน้นต่อสิ่งที่ผู้นำทำ ความแตกต่างทางพฤติกรรมของผู้นำที่มีประสิทธิภาพกับผู้นำที่ไม่มีประสิทธิภาพ นักทฤษฎีเรื่องพฤติกรรม ระบุถึงปัจจัยของการเป็นผู้นำว่า บุคคลสามารถถูกฝึกให้กลายเป็นผู้นำได้

3. **ทฤษฎีผู้นำตามสถานการณ์** ภาวะผู้นำตามกระบวนการที่มีความสลับซับซ้อนที่เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ทางสังคม โดยมีผลกระทบมาจากปัจจัยแวดล้อมต่างๆ ซึ่งรวมเรียกว่า “สถานการณ์” ที่ประกอบด้วยลักษณะของผู้ใต้บังคับบัญชา ลักษณะของงานที่ต้องปฏิบัติ และธรรมชาติขององค์กร

4. **ทฤษฎีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง** รูปแบบของการบริหารและการดำเนินงานในปัจจุบัน รวมถึงการบริหารในอนาคตผู้บริหารปกครองที่มีประสิทธิผล จะต้องมองเห็นการเปลี่ยนแปลงเป็นเรื่องของโอกาสมากกว่าการถูกคุกคาม โดยจะต้องพยายามสื่อสารให้บุคลากรทุกคนเข้าใจถึงเหตุผลความจำเป็นในการเปลี่ยนแปลงเป็นเบื้องต้น (สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์, 2544: 214-216)

สำหรับนักวิชาการท่านอื่นๆ ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับประเภทและลักษณะของภาวะผู้นำเพิ่มเติมเอาไว้อีก 4 ด้าน ซึ่งสอดคล้องกับ สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์ ดังต่อไปนี้

ทฤษฎีด้านคุณลักษณะภาวะผู้นำ ก่อนทศวรรษ 1930 การศึกษาเกี่ยวกับผู้นำขึ้นอยู่กับความเชื่อที่ว่า ภาวะผู้นำ เป็นคุณสมบัติประจำตัวของปัจเจกบุคคล คุณสมบัติที่ทำให้เขากลายเป็นลักษณะผู้นำ เป็นสิ่งที่ติดตัวมาแต่กำเนิด มีความเชื่อว่า พฤติกรรมของผู้นำที่มีประสิทธิผลจะปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์จากสถานการณ์หนึ่งสู่สถานการณ์หนึ่ง ซึ่งการเป็นผู้นำที่ดั้นด้นขึ้นอยู่กับปัจจัยสถานการณ์ (กัลยารัตน์ ธีรธนชัยกุล, 2558: 15)

ทฤษฎีด้านบุคลิกภาพ ที่แยกผู้นำออกจากคนอื่นๆ หรือผู้ตามของเขา ซึ่งก็พบคุณลักษณะต่างๆ มากมาย เช่น พบว่า 5 คุณลักษณะ ที่มีแนวโน้มจะแยกผู้นำออกจากผู้ตาม คือ 1) สติปัญญา 2) การมีอำนาจ 3) ความมั่นใจในตนเอง 4) ความกระตือรือร้น 5) ความรู้ที่เกี่ยวกับภาระงาน แต่ไม่สามารถค้นหาคุณลักษณะที่จะรับประกันถึงความสำเร็จของผู้นำได้ เพราะไม่ได้ศึกษาว่าคุณลักษณะจะมีผลระยะยาว (Delayed outcome) เช่น การกระทำของกลุ่มหรือความก้าวหน้าของผู้ตามเป็นอย่างไร ด้วยเหตุผลดังกล่าว การศึกษาวิจัยต่อมาจึงได้พัฒนาไปสู่การค้นหาคุณลักษณะผู้นำที่สัมพันธ์กับพฤติกรรมบุคคลและประสิทธิภาพ

ทฤษฎีด้านพฤติกรรม จากเหตุผลที่การศึกษาคุณลักษณะของผู้ประสบกับความล้มเหลวในการชี้คุณลักษณะที่เป็นสากลของผู้นำ จึงได้มีการศึกษาแบบผู้นำตามทฤษฎีพฤติกรรมศาสตร์ ด้วยความเชื่อว่า พฤติกรรมของผู้นำมีผลกระทบโดยตรงต่อความมีประสิทธิภาพของกลุ่ม หลังจากการศึกษาของ ฮอว์ทโธรน (Hawthorne study) ก็ได้ข้อสรุปที่นำไปสู่ความเชื่อที่ว่า มีแบบผู้นำที่ดีที่สุดอย่างหนึ่งของผู้นำ ต่อมาได้มีผลการศึกษาวิจัยของมหาวิทยาลัยโอไฮโอสเตต (The Ohio State studies) และ มหาวิทยาลัยมิชิแกน (The University of Michigan studies) ที่ศึกษาพฤติกรรมของผู้นำ 2 มิติ คือ มุ่งคนและมุ่งงานเป็นแบบผู้นำที่ดีที่สุด และแบบผู้นำมุ่งคนมีความสัมพันธ์กับผลผลิตของกลุ่ม และความพึงพอใจในงานของกลุ่มสูงกว่าแบบผู้นำมุ่งงานตามลำดับ ซึ่งผลของการศึกษานี้ได้พัฒนาเครื่องมือวัดแบบผู้นำ LBDQ (Leadership behavior description questionnaire) จากการทดสอบหลายๆ ครั้ง พบว่า ความมี

ประสิทธิผลของการใช้แบบผู้นำนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านสถานการณ์ทำให้คนเริ่มต้นมาสนใจศึกษาแบบผู้นำตามสถานการณ์ เพราะเห็นว่าสถานการณ์เป็นตัวแปรที่สำคัญ (ณัฐธิดา จีทา, 2560: 17)

ทฤษฎีด้านตามสถานการณ์ ในทศวรรษ 1970 ทฤษฎีพฤติกรรมศาสตร์เริ่มเป็นสงสัยเพราะสนใจเพียงความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำและผู้ตาม แต่ไม่ได้สนใจสถานการณ์ซึ่งมีความสัมพันธ์เกิดขึ้นด้วย จึงเริ่มมีการศึกษาแบบผู้นำตามสถานการณ์โดยมีความเชื่อว่าพฤติกรรมของผู้นำที่มีประสิทธิผลจะปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ จากสถานการณ์หนึ่งสู่สถานการณ์หนึ่ง ซึ่งการเป็นผู้นำที่ดีนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยสถานการณ์ ในที่นี้จะกล่าวเฉพาะทฤษฎีผู้นำตามสถานการณ์ของฟีดเลอร์ (The contingency leadership theory) ซึ่งเป็นทฤษฎีที่มีชื่อเสียงมากที่สุด เสนอว่าความมีประสิทธิภาพของแบบผู้นำขึ้นอยู่กับสถานการณ์ ซึ่งมีหลักการพื้นฐาน 3 ประการ คือ

1. แบบผู้นำถูกกำหนดโดยระบบการจูงใจของผู้นำ ซึ่งเขาใช้เครื่องมือ LPC (Least preferred co-worker scale) แยกผู้นำออกเป็นแบบมุ่งคนหรือแบบมุ่งงาน
2. สถานการณ์ถูกกำหนดโดยบรรยากาศของกลุ่มหรือความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำและผู้ตาม โครงสร้างของงานและอำนาจในตำแหน่งของผู้นำ
3. ประสิทธิภาพของกลุ่มขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของแบบผู้นำกับการควบคุมสถานการณ์ ซึ่งเป็นการพิจารณาว่าภาระงานของกลุ่มประสบความสำเร็จเพียงใด

จากการศึกษาของนักวิชาการหลายท่าน มีหลักฐานชี้ชัดว่าคุณภาพของความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับผู้ตามเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการแสดงอิทธิพลของผู้นำเหนือสมาชิกกลุ่ม ตามด้วยโครงสร้างของงานและอำนาจในตำแหน่ง ผลสรุปของทฤษฎีนี้ คือ ผู้นำแบบมุ่งงานเหมาะสมกับสถานการณ์ที่การควบคุมของผู้นำสูงและต่ำ แต่ถ้าสถานการณ์ที่การควบคุมปานกลางจะเหมาะสมกับผู้นำมุ่งคน และแบบผู้ตามสถานการณ์ สามารถนำไปใช้ในการคัดเลือกและฝึกอบรมผู้นำให้เหมาะสมกับองค์การ ไม่ว่าจะเป็นผู้นำแบบใดก็มีประสิทธิผลได้ ถ้าหากแบบผู้นำสอดคล้องกับสถานการณ์ ผลของทฤษฎีนี้ชี้ให้เห็นว่าไม่มีแบบผู้นำที่ดีที่สุดแบบเดียว หรือไม่มีแบบผู้นำที่ใช้ได้ทุกสถานการณ์ นอกจากนี้ทฤษฎีผู้นำตามสถานการณ์โดยทั่วไปยังถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นการกำหนดภาวะผู้นำอยู่บนพื้นฐานการสังเกตอย่างง่ายในความสัมพันธ์ของผู้นำกับผู้ตาม และคำนึงถึงเป้าหมายที่จะบรรลุความสำเร็จเพียงเล็กน้อยเท่านั้น และ Bass ได้เสนอทฤษฎีภาวะผู้นำขึ้นใหม่ คือ แบบผู้นำการเปลี่ยนแปลง จึงทำให้แบบผู้นำตามสถานการณ์ลดความสำคัญลงไป นักวิชาการส่วนใหญ่จึงมาสนใจศึกษาภาวะผู้นำแบบเปลี่ยนแปลงกันอย่างกว้างขวาง แทนที่ภาวะผู้นำแบบอื่นๆ (นฤพันธ์ สุริยมณี และผศ.ประเสริฐไชย สุขสะอาด, 2554: 38)

สรุปได้ว่า ประเภทของภาวะผู้นำ เป็นปัจจัยหนึ่งที่เป็นมรรควิธีหรือกลยุทธ์ในการแก้ปัญหาต่างๆ ทั้งปัญหาของผู้นำ ปัญหาของผู้ใต้ปกครอง ปัญหาการบริหารและปัญหาจากสภาพแวดล้อมอื่นๆ และยังเป็นปัจจัยให้ผู้นำมีสัมพันธภาพกับมวลชนได้อย่างองอาจ และทำให้มวลชนยอมรับเลือกให้มาดำรงตำแหน่งซึ่งจะเป็นผลให้แสดงบทบาทและหน้าที่ได้อย่างชอบธรรมและมีประสิทธิภาพ

บทสรุป

คุณลักษณะภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในยุคโลกาภิวัตน์เป็นสิ่งหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชน สังคม และประเทศชาติ การศึกษาคุณลักษณะภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในยุคโลกาภิวัตน์เพื่อพัฒนาส่งเสริมสนับสนุนคุณลักษณะของผู้นำที่ควรจะมี ควรจะเป็น หรือควรประพฤติปฏิบัติเพื่อจะได้เป็นแบบอย่างที่ดี ในการพัฒนาตน ชุมชน สังคม และประเทศชาติ จะเห็นได้ว่าคุณลักษณะภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการที่ปรากฏในในอุลughขาดกและในมหาสุตโสมชาดกก็มี ที่ปรากฏ

ในในอัครคุณุญสูตรและจักกวัตติสูตรก็มี โดนมุ่งเน้นผู้นำที่ดี คือ มีศีลธรรมที่ดึ้นนเอง พอสรุปได้ว่า ภาวะผู้นำ คือ คุณลักษณะ บุคลิกภาพ พฤติกรรม ภาวการณ์แก้ไขสถานการณ์ และการกล้าตัดสินใจเปลี่ยนแปลงในด้านบวกที่ผู้นำแสดงออกในรูปของกระบวนการความสามารถหรือกิจกรรมซึ่งก่อให้เกิดอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคลอื่นโดยที่บุคคลอื่นจะคล้อยตามหรือปฏิบัติตามผู้นำ เพื่อให้การดำเนินการบรรลุวัตถุประสงค์ในสถานการณ์ใด สถานการณ์หนึ่ง หรือเป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ภาวะผู้นำจะมีมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับประสบการณ์และการฝึกฝนของแต่ละบุคคล อุปนิสัยส่วนตัวความสามารถพิเศษเฉพาะตน ตลอดจนแนวคิดความมุ่งมั่นจริงใจ ความเสียสละ

ความสำคัญของภาวะผู้นำ เมื่อมนุษย์เรามาอยู่ร่วมกันมากๆ จำเป็นต้องมีผู้นำ ซึ่งอยู่ในฐานะที่เป็นหัวหน้าหรือผู้ปกครอง ผู้นำจึงมีความสำคัญดุงเข้มทิศที่จำเป็นสำหรับการเดินเรือหรือคนเดินทาง และเสาเข็มที่มีความจำเป็นต่อการสร้างบ้าน อีกทั้งยังเป็นผู้สร้างหลักจริยธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม ผู้นำเสมือนหนึ่งเป็นหลักชัยของประเทศชาติ ผู้นำ คือผู้รักษาทั้งแผ่นดินทรัพย์สินและชีวิตของประชาชน คุณลักษณะภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในยุคโลกาภิวัตน์มี 4 ประการ ดังต่อไปนี้

1. ด้านคุณลักษณะ ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการต้องประกอบไปด้วยคุณลักษณะที่ดีที่พึงประสงค์ คือ เป็นผู้มีความรู้ความสามารถ รอบรู้พระธรรมวินัยและกฎหมายบ้านเมือง เป็นผู้ที่มีความอดทนสูงกว่าบุคคลทั่วไป มีความเข้มแข็งทั้งร่างกายและจิตใจ มีรูปร่างสมบูรณ์สมส่วน และมีบุคลิกดี

2. ด้านพฤติกรรม ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการด้านพฤติกรรมนั้นเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของผู้นำอีกประการหนึ่งในการปกครอง เพราะถือว่าเป็นต้นแบบหรือแบบอย่างให้ผู้ตามจะนำไปยึดถือปฏิบัติ หากผู้นำมีพฤติกรรมหรือประพฤติปฏิบัติตนไปในทางที่ดีที่ชอบ ก็จะส่งผลให้ผู้ตามประพฤติปฏิบัติตามไปด้วย

3. ด้านตามสถานการณ์ ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการด้านตามสถานการณ์ เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่จะนำความสำเร็จมาสู่องค์กรและชุมชนนั้นๆ กล่าวคือผู้นำต้องมีไหวพริบปฏิภาณปรับเปลี่ยนวิธีการในการปกครองบริหารจัดการไปตามสถานการณ์ได้อย่างกลมกลืนเหมาะสมตามสถานการณ์นั้นๆ กล่าวคือสามารถประเมินสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ล่วงหน้า มีการวางแผนเป็นขั้นตอนแสดงออกถึงความมีภาวะความเป็นผู้นำเพื่อรับมือและแก้ไขได้ในทุกๆ สถานการณ์

4. ด้านการเปลี่ยนแปลง ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการด้านการเปลี่ยนแปลง ผู้นำที่ดีต้องเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ ต้องเป็นคนที่มีมองเห็นภาพในอนาคตที่คนอื่นมองไม่เห็น มองเห็นโอกาสในอนาคตได้ และเมื่อมองเห็นภาพอนาคตแล้วก็ต้องสามารถกำหนดเป้าหมาย และแผนงานในการไปสู่เป้าหมายนั้นได้อย่างชัดเจนและทำได้จริง เป็นแบบอย่างความมุ่งมั่นที่จะทำงานให้สำเร็จ สามารถเปลี่ยนแปลงการปกครองและบริหารจัดการด้วยวิธีการใหม่ๆ ที่ทันสมัยและเหมาะสมอยู่ตลอดเวลา

บรรณานุกรม

กัลยารัตน์ ธีรชนชัยกุล. (2558). “ปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อความผูกพันต่อองค์กรของบุคลากรกลุ่มเจนเอเรชั่นวายที่ปฏิบัติงานภาคธุรกิจพลังงานและสาธารณูปโภคในประเทศไทย”.

รายงานการวิจัย. เงินทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยศรีปทุม: มหาวิทยาลัยศรีปทุม.

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2551). การปกครองคณะสงฆ์ไทย. พิมพ์ครั้งที่ 1.

กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

จักรี จารุเมธีญาณ และพระณัด วฑฒโณ. (2561). “ภาวะผู้นำกับการพัฒนาชุมชน”. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร ปีที่ 6 ฉบับพิเศษ พฤศจิกายน-ธันวาคม 2561.

- จุฑาทิพย์ สุจริตกุล. (2562). “ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในยุคประเทศไทย 4.0 กรณีศึกษา: องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดภูเก็ต”. **วารสารมหาจุฬานาครทรรศ** ปีที่ 6 ฉบับที่ 10 ธันวาคม 2562.
- ณัฐธิดา จีทา. (2560). “ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษากับประสิทธิผลของโรงเรียนในอำเภอบ้านค่าย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาระยอง เขต 1”. **ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาบริหารการศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา.
- นฤมล เพ็ญสิริวรรณ. (2561). “ภาวะผู้นำกับการพัฒนาองค์กรให้มีประสิทธิภาพสูงสุด”. **วารสาร มจร. มนุษยศาสตร์ปริทรรศน์** ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม 2561.
- นฤนันทน์ สุริยมนัน และผศ.ประเสริฐไชย สุขสะอาด. (2554). “การศึกษาภาวะผู้นำของผู้บริหารหน่วยงานสังกัดมหาวิทยาลัยมหิดล”. **วารสารวิทยบริการ** ปีที่ 22 ฉบับที่ 1 มกราคม-เมษายน 2554.
- ปรีชญา ภักดีศุภผล และคณะ. (2563). “การศึกษาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารการศึกษา สังกัดสำนักงานศึกษาธิการ ภาค 18”. **ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน. (2556). “พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554”. ฉบับพิเศษเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ. กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน.
- พระราชพุทธิญาณวงศ์. (2540). **คู่มือวิทยากรอบรมพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อาธารการพิมพ์.
- “พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505”. (2505). **ราชกิจจานุเบกษา 39** ธันวาคม 2505.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2552). **อรรถกถาภาษาไทย พระวินัยปิฎกสมันตปาสาทิกา ภาค 1**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- รัฐพล ฤทธิธรรม และโพชนันท์ จันทน์โพธิ์. (2564). “ภาวะผู้นำและมาตรฐานทางจริยธรรมของผู้บริหารสมัยใหม่ที่มีประสิทธิภาพสูง”. **วารสารมหาจุฬานาครทรรศ** ปีที่ 8 ฉบับที่ 4 เมษายน 2564.
- วิมลพรรณ ช่างคิด. (2560). “ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”. **ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.
- เสถียร ทังทองมะดัน. (2560). “รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์”. **เอกสารประกอบการสอนวิชาการรัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์**. นครราชสีมา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา.
- สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์. (2544). **ภาวะผู้นำทฤษฎีและปฏิบัติ ศาสตร์และศิลป์สู่ความเป็นผู้นำที่สมบูรณ์**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิรัตน์ เอ็ดดวูเคชั่น.
- สุเมธ บุญมะยา. (2564). “ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงตามหลักปรัชญาของสุเมธ ปุณฺณมยา”. **วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์** ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2564.